

OFFICIAL PRESS RELEASE

19 Nōvema 2021

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' i he 'enau fakataha 'i he 'aho 11 'o Nōvema 2021, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika' 'a e fonua' mei he ngaahi uesia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikee' 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u 'i he peseti 'e 10 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit).
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake i he peseti 'e 5.
- i. Muimui'i ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', pea liliu e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikee' ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e tokoni ki he Pule'anga' lolotonga 'a e taimi COVID-19 'aki 'a hono tuku atu 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'i ofi 'a e ngaahi uesia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' tella ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē' mo e ngaahi kautaha fakapa'anga 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Na'e lipooti 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, na'e 'ilonga pē á e fakalalakala 'i he ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua'. Na'e hā mai 'a e tupu 'i he sekitoa ngoue', vaotātaa' mo e toutai', makatu'unga mei he tupu 'aki 'a e toni 'e 27.9 (peseti 'e 3.9) 'a e ngoue na'e uta ki tu'apule'anga', tautefito ki he me'akai foha'. Na'e 'ilonga e kake 'a e ngaahi ngāue 'i he tafa'aki 'o e fakatupu koloa' 'i he ngaahi nō ne tuku atu ki he sekitoa ngaohi koloa', ngaahi fiema'u faka'api', mo e sekitoa keli'anga koloa mo e maka'. 'I he taimi tatau pē, na'e fetō'aki 'a e ola mei he sekitoa 'o e ngaahi ngāue' 'i 'Aokosi 2021. Na'e lahiange 'a e lēsisita 'o e ngaahi koniteina mei muli' 'aki 'a e koniteina 'e 430 (peseti 'e 85.3), tupu mei he hiki fakatou'osi 'a e koniteina fakapisinisi mo fakataautaha. Ne makatu'unga 'eni mei he liliu 'a e ngaahi halanga 'o e vaka uta koloa 'e ni'ihiko e'uhi' ko e mafola 'a e kalasi é taha ó e vailasi kolona óku iloa ko e Delta variant 'i he ngaahi fonua kaunga'api'. 'Oku te'eki ai pē ke hā mai ha fakalalakala i he tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngaahi ngāue 'i he takimamata'.

Na'e hiki e totongi koloa' 'i he māhina' 'aki 'a e peseti 'e 0.2 'o makatu'unga 'i he ma'olunga 'a e totongi koloa hū mai mei muli'. 'I he ta'u' ki Siulai 2021 na'e hiki peseti 'e 7.0 'a e totongi koloa fakalūkufua', 'o makatu'unga mei he hiki fakatou'osi 'a e totongi ngaahi koloa hū mai mei muli' mo e ngaahi koloa fakalotofonua'. 'Oku ma'olunga 'eni 'i he tu'unga fe'unga ko e peseti 'e 5. Ko e hikihiki 'a e totongi koloa fakalotofonua' ne fakatefito ia 'i he koloa me'akai', mo e totongi 'uhila'. Ko e ma'olunga leva 'a e totongi koloa hū mai mei muli', ne makatu'unga ia 'i he hiki 'a e totongi lolo', mo e koloa me'akai'.

Na'e hiki ma'olunga 'a e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) 'i he māhina' mo e ta'u' ki 'Aokosi 2021, 'aki 'a e \$46.9 miliona mo e \$195.6 miliona. Ko e hiki 'i he māhina' na'e makatu'unga ia mei he ngaahi pa'anga tefito hū mai pea mo e talafi pa'anga taautaha mai mei muli'. Ko e kake leva 'a e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' 'i he ta'u', ne makatu'unga mei he lahi ange 'a e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he patiseti', mo e ngaahi polōseki 'a e Pule'anga', pea mo e ngaahi talafi pa'anga taautaha mai mei hotau kainga 'i muli'.

‘Oku kei malu pē ‘a e fai fatongia ‘a e ngaahi pangikee’, ‘o pou pou ki ai ‘a e mālohi ‘o ‘enau pa’anga tefito’ (capital), pehē ki he hulu ‘enau pa’anga ngāue’ (liquidity). Na’e lahiange ‘a e ngaahi fakahū pa’anga’ he māhina’ ‘aki ‘a e \$7.7 miliona (peseti ‘e 1.0) kae holo ‘a e ngaahi nō ne tuku atu’ ‘aki ‘a e \$2.8 miliona (peseti ‘e 0.6). ‘I he’ene pehee, na’e holo ‘a e lahi ‘o e ngaahi fakahū pa’anga’, ‘i hono fakahoa ki he lahi ‘o e ngaahi nō ne tuku atu’ (loans/deposit ratio) ki he peseti ‘e 58.9 ‘i ‘Aokosi 2021, ‘i hono fakahoa ki he peseti ‘e 59.8 ‘i he māhina kuo’osi’. ‘Oku kei ma’ulalo pē eni ‘i he tu’unga ma’ulalo taha ‘oku tu’utu’uni’i’ ‘a ia ko e peseti ‘e 80. Ko e ‘avalisi ‘o e totongi tupu ‘i he nō mo e fakahū pa’anga’ (weighted average interest rate spread) na’e holo ‘i he māhina’ ‘aki ‘a e poini peseti ‘e 2.8, kae hiki ‘i he ta’u’ ki ‘Aokosi 2021 ‘aki ‘a e poini peseti ‘e 24.7, ki he peseti ‘e 5.90.

‘I he vakai fakamuimui ‘a e Pangikē Pule’ ki he tupu faka’ekonōmika fakalotofonua’, ‘oku fakafuofua ‘e lelei ange ‘a e ola ‘o e ta’u fakapa’anga 2021/22 ‘o fakatefito ‘i he fakaakeake ‘a e tu’unga faka’ekonōmika fakamāmani lahi’. Neongo ‘oku ma’olunga ‘a e hikihiki ‘o e totongi koloa fakalūkufua’ ‘i he ta’u’, ‘oku fakafuofua ‘e holo pē ‘a e hikihiki ‘o e totongi koloa fakalūkufua’ ‘o ma’ulalo ‘i he peseti ‘e 5 ‘i he māhina ‘e 6 ka hoko’. Kaekehe, koe tu’unga ‘o e pa’anga talifaki ‘i muli’ ‘oku ‘amanaki ‘e kei fakafiemālie pē ‘o lahi ange ‘i he māhina ‘e 3 ‘o e koloa mo e ngāue hū mai’. ‘Oku mātu’aki tokanga ‘a e Pangikē Pule’ ki hono muimui’i ofi ‘a e ola ‘o e ngaahi ngāue faka’ekonōmika’ mo fakapa’anga’, pea mateuteu ke liliu ‘a e ngaahi fokotu’utu’u ngāue fakapa’anga lolotonga’ ‘o ka fiema’u ke pukepuke ‘aki ‘a e ma’uma’uluta fakalotofonua’ mo fakatu’apule’anga’, pea ke tokoni foki ki he tupu faka’ekonōmika fakalūkufua’.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki ‘o fetu’utaki ki he:

Tafa’aki ‘Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to